

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ความสัมพันธ์ระหว่างการอุปโภคบริโภคและรายได้ ได้รับความสนใจจากนักเศรษฐศาสตร์มานานแม้ในปัจจุบัน ประเด็นที่สำคัญคือ การเปลี่ยนแปลงของรายได้จะทำให้มูลค่าการอุปโภคบริโภคของผู้บริโภคเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยเพียงใด การศึกษาในด้านนี้ สหรัฐอเมริกาได้เริ่มขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ. 1929 ซึ่งได้ค้นพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้จ่ายในการบริโภคที่แท้จริง (Real Consumption Expenditures) และรายได้ที่พ้นภาระภาษีที่แท้จริง (Real Disposable Income) เปลี่ยนแปลงไปในทางเดียวกัน (ประพันธ์ เสวตนันท์ และไพศาล เล็กอุทัย, 2544)

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าการบริโภคถือเป็นพฤติกรรมที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ กล่าวคือ การบริโภคเป็นส่วนประกอบสำคัญในด้านอุปสงค์รวมของระบบเศรษฐกิจหรือในรายได้ประชาชาติ ซึ่งพิจารณาได้จากตัวเลขสัดส่วนของการบริโภคต่อรายได้ประชาชาติของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ตารางที่ 1.1) พบว่า สัดส่วนของค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคของภาคเอกชนต่อรายได้ประชาชาติของประเทศมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น กล่าวคือในปี พ.ศ. 2544 คิดเป็นร้อยละ 57.6 ซึ่งให้เห็นว่า การบริโภคมีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงของรายได้ประชาชาติและมีส่วนสนับสนุนพัฒนาการทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นอย่างมาก ขณะที่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรบริโภคจะส่งผลกระทบต่อการจัดสรรทรัพยากร การผลิต และการลงทุน ประกอบกับในช่วงที่ผ่านมาประเทศไทยประสบกับวิกฤตทางเศรษฐกิจ อาจส่งผลกระทบต่อรูปแบบหรือพฤติกรรมกรบริโภคของครัวเรือน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544)

การบริโภคของครัวเรือนในประเทศไทยปี พ.ศ. 2543 จากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติเกี่ยวกับภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พบว่าครัวเรือนทั่วประเทศมีรายได้เฉลี่ยเดือนละ 12,150 บาทต่อครัวเรือน โดยรายได้ส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 42.4 ของรายได้ทั้งสิ้นมาจากค่าแรงและเงินเดือน ขณะที่ร้อยละ 18.5 เป็นรายได้จากกำไรสุทธิจากการทำธุรกิจส่วนตัวที่ไม่ใช่การเกษตร ร้อยละ 9.6 เป็นรายได้จากกำไรสุทธิจากการทำการเกษตร ส่วนรายได้ที่ไม่เป็นตัวเงินคิดเป็นร้อยละ 18.4 ของรายได้ทั้งหมด ที่เหลืออีกร้อยละ 11.1 เป็นรายได้จากแหล่งอื่นๆ อาทิ รายได้จากทรัพย์สิน เงินที่ได้รับการช่วยเหลือ บำเหน็จ บำนาญ สำหรับ ครัวเรือนในภาคเหนือมี

รายได้เฉลี่ยในปี 2543 เดือนละ 8,652 บาทต่อครัวเรือน โดยรายได้ส่วนใหญ่เป็นค่าแรงและเงินเดือน รองลงมาเป็นกำไรสุทธิจากการทำธุรกิจที่ไม่ใช่การเกษตร

ตารางที่ 1.1 ค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคของภาคเอกชน และรายได้ประชาชาติ ปี พ.ศ. 2536-2544

ปี	ค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคของภาคเอกชน(ล้านบาท)	รายได้ประชาชาติ(ล้านบาท)	สัดส่วนค่าใช้จ่ายในการบริโภคของภาคเอกชนต่อรายได้ประชาชาติ(ร้อยละ)
2536	1,730,519	3,119,293	55.5
2537	1,959,726	3,573,550	54.8
2538	2,225,739	4,118,010	54.0
2539	2,479,828	4,508,957	55.0
2540	2,586,956	4,609,235	56.1
2541	2,505,312	4,466,403	56.1
2542	2,591,129	4,505,696	57.5
2543p	2,2751,901	4,827,851	57.0
2544p	2,903,521	5,039,498	57.6

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2544)

ทางการใช้จ่ายของครัวเรือนในปี 2543 ครัวเรือนทั่วประเทศมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยเดือนละ 9,848 บาทต่อครัวเรือน (ไม่รวมค่าใช้จ่ายที่เป็นการสะสมทุน เช่น ค่าซื้อ เข้าซื้อบ้าน ที่ดินและของมีค่าต่าง ๆ) เป็นค่าใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคร้อยละ 86.9 และเป็นค่าใช้จ่ายที่ไม่เกี่ยวกับการอุปโภคบริโภค ร้อยละ 13.1 ทั้งนี้ค่าใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคส่วนใหญ่เป็นค่าอาหาร เครื่องดื่ม และยาสูบ รองลงมาได้แก่ ค่าที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ในบ้าน ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับยานพาหนะและค่าบริการสื่อสาร สำหรับค่าใช้จ่ายที่ไม่เกี่ยวกับการอุปโภคบริโภคได้แก่ ค่าภาษี ดอกเบี้ยจ่าย ค่าเบี้ยประกัน และเงินบริจาค เป็นต้น ในส่วนของภาคเหนือครัวเรือนมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยเดือนละ 7,318 บาทต่อครัวเรือน มีสัดส่วนการใช้จ่ายเป็นไปในลักษณะเดียวกับของประเทศ กล่าวคือเป็นค่าใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคร้อยละ 86.9 และเป็นค่าใช้จ่ายที่ไม่เกี่ยวกับการอุปโภคบริโภค ร้อยละ 13.1

จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ ดังกล่าวข้างต้น พบว่าการใช้จ่ายของครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นการใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคเป็นสำคัญ โดยมีรายได้ของครัวเรือนเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดการเปลี่ยนแปลงการบริโภคของครัวเรือน อย่างไรก็ตามจากทฤษฎีบริโภคของนักเศรษฐศาสตร์หลายสำนักยังมีปัจจัยอื่นๆ อีกหลาย

ชนิดที่เป็นตัวกำหนดการเปลี่ยนแปลงการบริโภคของครัวเรือน อาทิ ราคาสินค้า อากาศร้อน ความชื้น ความมั่งคั่ง อัตราดอกเบี้ย และราคาสินค้า อีกทั้งในช่วงที่ผ่านมาประเทศไทยประสบวิกฤตทางเศรษฐกิจซึ่งอาจเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้พฤติกรรมการบริโภคของครัวเรือนเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้น เพื่อให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการบริโภคของครัวเรือนก่อนวิกฤตและหลังวิกฤตทางเศรษฐกิจ ตลอดจนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงการบริโภคของครัวเรือน จึงเกิดความสนใจทำการศึกษาการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการบริโภคของครัวเรือน ว่ามีลักษณะอย่างไร ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนด้านการผลิต และการลงทุนของภาคเอกชน ตลอดจนการนำไปสู่การวางแผนในเชิงนโยบายของภาครัฐบาลทั้งทางด้านการจัดสรรทรัพยากร การใช้จ่ายของรัฐบาลในการกระตุ้นเศรษฐกิจ และนโยบายทางด้านภาษีต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการบริโภคของครัวเรือนในภาคเหนือตอนบนก่อนวิกฤตและหลังวิกฤตเศรษฐกิจ ซึ่งจำแนกการศึกษาได้ 2 กรณีคือ

กรณีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการบริโภคของครัวเรือนในภาคเหนือตอนบน

กรณีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการบริโภคของครัวเรือนในจังหวัดเชียงใหม่

1.2.2 เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการบริโภคของครัวเรือนในภาคเหนือตอนบน และจังหวัดเชียงใหม่

1.3. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1.3.1 ทำให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการบริโภคของครัวเรือนในภาคเหนือตอนบนก่อนวิกฤตและหลังวิกฤตทางเศรษฐกิจ

1.3.2 ทำให้ทราบถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการบริโภคของครัวเรือนในภาคเหนือตอนบน ก่อนวิกฤตและหลังวิกฤตทางเศรษฐกิจ

1.3.3 เพื่อเป็นประโยชน์ในการวางแผนนโยบายทั้งในส่วน of ภาครัฐบาลและภาคเอกชน ในการดำเนินกิจกรรมสอดคล้องกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ ตลอดจนแนวทางการแก้ไข

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาวเคราะห์การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการบริโภคของครัวเรือนในภาคเหนือตอนบนก่อนวิกฤตและหลังวิกฤตทางเศรษฐกิจ โดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนในภาคเหนือ ปี พ.ศ. 2539 และ พ.ศ. 2543 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ โดย

จะศึกษาเฉพาะพฤติกรรมกรรมการบริโภคของครัวเรือนในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบนซึ่งประกอบด้วย จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน ลำพูน พะเยา แพร่ น่าน ลำปาง และตาก และการศึกษา พฤติกรรมการบริโภคของครัวเรือนในจังหวัดเชียงใหม่

1.5 สมมุติฐานที่ใช้ในการศึกษา

สมมุติฐานที่ใช้ศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลกระทบต่อค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคของครัวเรือนมี 7 สมมุติฐาน คือ

สมมุติฐานแรก เป็นสมมุติฐานเกี่ยวกับรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือน โดยครัวเรือนที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนสูงจะมีค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคสูงขึ้นไปด้วย

สมมุติฐานที่สอง เป็นสมมุติฐานเกี่ยวกับตัวแปรหุ่นที่แสดงเขตที่อยู่อาศัย โดยครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองจะมีค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคสูงกว่าครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในเขตชนบท

สมมุติฐานที่สาม เป็นสมมุติฐานเกี่ยวกับขนาดของครัวเรือน โดยครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมาก(สมาชิกมากกว่า 4 คน)จะมีค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคสูงกว่าครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนน้อย

สมมุติฐานที่สี่ เป็นสมมุติฐานเกี่ยวกับตัวแปรหุ่นที่แสดงสถานภาพความเป็นเจ้าของทรัพย์สิน(บ้านและที่ดิน) โดยครัวเรือนที่เป็นเจ้าของทรัพย์สินจะมีค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคสูงกว่าครัวเรือนที่ไม่เป็นเจ้าของ (เช่า)

สมมุติฐานที่ห้า เป็นสมมุติฐานเกี่ยวกับอายุเฉลี่ยของหัวหน้าครัวเรือน โดยอายุเฉลี่ยของหัวหน้าครัวเรือนสูง(อายุมากกว่า 50 ปี)จะมีการใช้จ่ายเพื่อการบริโภคในสัดส่วนที่สูงตามไปด้วย

สมมุติฐานที่หก เป็นสมมุติฐานเกี่ยวกับตัวแปรหุ่นที่แสดงถึงเพศของผู้บริโภค โดยผู้บริโภคที่เป็นเพศชายจะมีค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคสูงกว่าผู้หญิง

สมมุติฐานที่เจ็ด เป็นสมมุติฐานเกี่ยวกับตัวแปรหุ่นที่แสดงถึงระดับการศึกษา โดยครัวเรือนที่มีการศึกษาสูง (ปริญญาตรีขึ้นไป) จะมีค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคสูงกว่าครัวเรือนที่มีการศึกษาน้อยกว่าปริญญาตรี

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

ครัวเรือน หมายถึง

1) บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป กินอยู่ และใช้สิ่งอุปโภคบริโภคที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตร่วมกัน บุคคลเหล่านั้น อาจจะเป็นผู้ที่มีความเกี่ยวพันทางสายโลหิต หรือโดยการแต่งงาน หรือได้รับมาเป็นบุตรบุญธรรม หรือมีความเกี่ยวพันฉันญาติหรือไม่ก็ได้ ผู้อาศัยซึ่งไม่มีความสัมพันธ์ และ

ไม่ได้จ่ายค่าที่พักและอาหาร และคนรับใช้ที่ไม่มีครอบครัวอยู่ด้วยกินอยู่กับครัวเรือน ได้รับอาหาร เสื้อผ้า และที่อยู่อาศัยเป็นส่วนหนึ่งของค่าแรง หรือได้รับฟรีเมื่อตาม ให้นับเป็นสมาชิกของครัวเรือน

ผู้อยู่อาศัยไม่ว่าจะมีครอบครัวอยู่ด้วยหรือไม่ก็ตาม หากจ่ายค่าที่พักและ/หรืออาหารให้ ครัวเรือนให้นับเป็นอีกครัวเรือนหนึ่ง

2) บุคคลไม่เกิน 5 คน ที่ไม่มีความสัมพันธ์ฉันญาติ กินอยู่ด้วยกัน ร่วมกันจ่ายค่าที่พัก และค่าอาหารให้นับแต่ละคนเป็น 1 ครัวเรือน

3) บุคคลคนเดียวอาศัยอยู่ตามลำพัง กินอยู่และใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคที่จำเป็นแก่ การดำรงชีพสำหรับตนเอง โดยไม่มีบุคคลอื่นร่วมด้วย

สมาชิกของครัวเรือน หมายถึงบุคคลซึ่งมีส่วนร่วมในการจัดหาและใช้สิ่งอุปโภคบริโภคที่ จำเป็นแก่การดำรงชีวิตร่วมกัน สมาชิกของครัวเรือนอาจมีเพียงคนเดียว หรือมีตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป

รายได้ของครัวเรือน หมายถึงรายได้ทั้งหมดของครัวเรือน ได้แก่ ค่าแรงและเงินเดือน เงิน รางวัลบริการ เงินโบนัส กำไรสุทธิจากการประกอบธุรกิจการเกษตรและธุรกิจอื่น ๆ รายได้จากทรัพย์สิน เช่น ค่าเช่าที่ดิน ค่าลิขสิทธิ์ ดอกเบี้ย และเงินปันผล เงินได้รับเป็นการช่วยเหลือ บำเหน็จ บำนาญ เงินทุนการศึกษา รายได้ที่ไม่เป็นตัวเงิน ได้แก่ มูลค่าของสินค้าและบริการที่ได้รับเป็นส่วน หนึ่งของค่าแรง เงินเดือน มูลค่าของสินค้าหรืออาหารที่ครัวเรือนผลิตและบริโภคเอง หรือได้รับมา โดยไม่ต้องซื้อ รายได้ที่เป็นตัวเงินอื่น ๆ เช่น เงินได้รับจากการประกันภัย หรือประกันชีวิต เงินรางวัล สลากกินแบ่งและรายรับอื่น ๆ ในประเภทเดียวกัน รายได้ประจำ ได้แก่ รายได้ทั้งหมดของครัวเรือน ซึ่งไม่รวมรายรับที่เป็นตัวเงินอื่น ๆ

ค่าใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภค หมายถึงรายจ่ายทั้งสิ้นของครัวเรือน อันได้แก่ รายจ่าย ของครัวเรือนในการซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคและบริการต่าง ๆ เพื่อใช้ในการดำรงชีพ และมูลค่า ของสินค้าและบริการที่ได้รับเป็นส่วนหนึ่งของค่าแรง เงินเดือน สินค้าหรืออาหารที่ครัวเรือนผลิต และบริโภคเอง (รวมค่าประเมินค่าเช่าบ้านที่ครัวเรือนเป็นเจ้าของและอยู่เอง) หรือได้รับมาโดยไม่ ต้องซื้อ แต่ไม่รวมรายจ่ายอื่น ๆ เช่น ค่าภาษี เงินบริจาค ค่าเบี้ยประกันภัย ค่าสลากกินแบ่ง ดอก เบี้ยจ่าย และรายจ่ายที่มีไว้เพื่อการบริโภคอื่น ๆ

สถานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือน หมายถึงการจัดแบ่งกลุ่มครัวเรือนตามฐานะทาง เศรษฐกิจและสังคม โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งพิจารณาจากแหล่งรายได้ส่วนใหญ่ของครัว เรือน สถานภาพการทำงาน ประเภทของกิจกรรมในเชิงเศรษฐกิจ และอาชีพเป็นหลัก

ก่อนวิกฤตเศรษฐกิจ หมายถึงก่อนเกิดภาวะวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2540 ใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนภาคเหนือตอนบนปี พ.ศ. 2539

หลังวิกฤตเศรษฐกิจ หมายถึงหลังจากการเกิดภาวะวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศไทย
ปี พ.ศ. 2540 ใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนภาคเหนือตอนบนปี พ.ศ.
2543

ความโน้มเอียงในการบริโภคหน่วยสุดท้าย (Marginal Propensity to Consume: MPC) หมายถึง
ค่าที่แสดงว่าการบริโภคจะเปลี่ยนแปลงไปเป็นสัดส่วนเท่าใด เมื่อระดับรายได้เปลี่ยนแปลงไป 1 หน่วย

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved